

STEDER, BINDINGER OG FRITIDS- AKTIVITETER I MELLE- KRIGSTIDEN

– eksempler fra
Østjylland

Af Niels Kayser Nielsen

Artiklen består af to dele: dels en introduktion til en række nye teorier om rum og sted, dels en gennemgang af arbejderklassens kultur- og fritidsliv i Østjylland med hovedvægten lagt på mellemkrigstiden.

Moderniteten har altid haft ry for at være en ombrydnings- og opbrudsperiode. Det mest kendte udsagn om den stammer nok fra Det kommunistiske Manifests udsagn om, at alt, hvad der er solidt fordunster. På jævnt dansk hedder det nok, at “det hele skal hele tiden laves om”.

Men Modernitetens opbrud og frisættelse har bestandigt været flankeret af en modbevægelse, som bestræbte sig på at skabe bindinger og tilhørsforhold.¹ Bindinger som imidlertid ofte har haft karakter af nyhed og innovation. De har dermed kunnet tiltrække ikke kun i kraft af deres funktion som udligning, genoprettelse af overskårne bånd, men også ved at have nyhedens interesse – dvs. ved at være “moderne”. Modernitetens tabserstattende bindinger har sikret sig selv megen legitimitet og populær opslutning ved også at have haft karakter af en ny mode. Man tænke blot på, hvor “fancy” en lang række af det civile samfunds institutioner såsom skytte- og gymnastikforeninger fremstod i 1800-tallets anden halvdel, og på hvorledes de kunne tiltrække unge nysgerrige mennesker med sans for nyheder og nye selvscenesættelser.

Industrialiseringen og især dens ledsageeffekt i form af urbanisering udgør en sådan periode med opbrud og behov for tilsvarende nye bindinger; den økonomiske, sociale og værdimæssige krise i mellemkrigstiden og i særdeleshed i 1930’ernes første halvdel forstærkede sammen med de nye massemedier – radioen, filmen og ugebladene – fornemmelsen af, at der var nye ting i gære, og at der tilsvarende var behov for at finde sammen igen i stærke fællesskaber. Disse fandt ofte sted i fritidskulturens nye fællesskaber, hvor det bl. a. er interessant at se på, hvor stor en rolle en civilsamfundsinstitution som foreningslivet har spillet. Men det er samtidig interessant at se nærmere på, hvorledes tilhørsforhold til naturen – og i særdeleshed bestemte steder i naturen – kunne udgøre sådanne tilhørsforhold og bindinger. For afgrænsningens skyld nøjes vi her med at rette søgelyset mod ud-

valgte områder i Østjylland i det tidligere Aarhus Amt; med hovedvægten lagt på mellemkrigsårene. Ærindet med denne artikel er da at vise, at arbejderkulturen i mellemkrigsårene også havde sine stedsmæssige implikationer. Arbejderkulturen blev ikke skabt ud i den blå luft eller ud i et tomrum, men knyttede sig i høj grad også til arbejderkulturskabernes ønske om at have et ståsted – også i konkret forstand. De bindinger, der blev skabt, drejede sig ofte om at tilegne sig rummet og at gøre det til sit hjemsted. – Det skal vi se nærmere på i det følgende.

Fællestræk i fritidslivet – folkelig ferie

For det første har en væsentlig del af de nye bindinger, som moderniteten især i form af industrialiseringen skabte behov for, været centreret om fritidslivet. I denne del af det sociale liv har man kunnet finde en række af de sammenbindende mekanismer og adfærdsmønstre, som har medvirket til atter at hele produktionsfærens opsplnitning og arbejdsdeling. Fritidslivet har med andre ord ikke kun haft en rent kompensatorisk og udlignende funktion i forhold til industrialiseringens produktionsliv som arbejder, funktionær, erhvervsleder, men har i sig selv haft en formativ betydning for industrialismen. Fritidslivet har været andet og mere end en sidegevinst og en nødværgereaktion. Denne del af tilværelsen er i sig selv en central del af overgangen til industriel produktion og lønarbejde. Industrialismens overgang til brug af upersonlig arbejdskraft og salg af masseproducerede varer til et anonymt marked har bestandigt været flankeret af nye bindinger og ønsker herom i form af tætte en face-relationer med et betydeligt indslag af kropsligt nær- og samvær.

Den demokratiske fritid som led i en forbrugsregulerende socialpolitik begyndte for alvor at gøre sig gældende i mellemkrigstiden. Her blev Dansk Folkeferie oprettet i 1938 med det formål at "tilvejebringe de fornødne Kontorer for Tilrettelæggelse af Ferierejser, Landophold o.s.v. for den brede Befolkning",²

og straks efter ferielovens ikrafttræden samme år blev der nedsat et udvalg, der fik til opgave at udrede mulighederne for en systematisk udnyttelse af ferien. Karakteristisk for dette udvalgs arbejde var, at man hæftede sig ved mulighederne for organisering af billige ferieophold – til standardpris – for "Byernes Arbejdere med Familie i danske Bondehjem og for Landbefolkningen i danske Byarbejderhjem."³ Sekretær Ib Kolbjørn i Arbejdernes Oplysningsudvalg for København var en af drivkræfterne bag ønsket om, at land og by skulle tømres sammen i form af et rød-mulds-samarbejde på græsrodsniveau. Også ferien skulle være rammen om en Danmark for folket-politik. Med en kraftig centrering om hjem og familie var der også her tale om et domicil-demokrati, der betonede ansvar, lov og orden.

Det ansvarlige og opdragende domicil-demokrati viste sig også på andre fritidsområder. I antologien *Kulturen for Folket*, som Arbejdernes Oplysningsforbund udsendte i 1938 som led i en højnelse af folkeoplysningsarbejdet i forbindelse med den nye ferielov, hedder det om radio-mediet, at der i de 14-15 år, radioen har udsendt musik, er sket en højnelse og udvikling af musikforståelsen. Uviljen mod "opus-musik" er langt mindre end tidligere, og begrebet "populær musik" har fået et bredere indhold.⁴ Det hedder om radioen, at den er "Hjemmenes Teater",⁵ og at her mødes "By og Land, fattig og rig, Konservativ og Socialist".⁶ Endvidere gives der udtryk for, at det hjemmeliv, som ellers nok kunne være truet af samfundsudviklingen, her har fået en kærkommen saltvandsindsprøjtning. Det konkluderes, at radioen har været med til at nedbryde klasseskellene, og at den er én af de vigtigste faktorer i kampen for mere "Folke-Lighed". Til gengæld skulle man så også udvikle sin gode smag og gøre sin pligt. Om ferien hedder det i en tilsvarende publikation:

"Ferie med løn er ikke blot en ret, men påhviler arbejderen som en pligt at modtage, da ferieloven også har arbejderbeskyttelsesmæssig karakter. Den ferieberettigede er således forpligtet til

at holde ferie i det antal dage, ferieretten omfatter.”⁷

Den socialdemokratiske kulturpolitik i 1930'erne fremstod i Danmark som en nationalt orienteret “frisk luft”-politik. En væsentlig baggrund for dette var den specielle danske agrarmodernitet, som indebar, at den danske moderne folkeoplysning i mangt og meget begyndte allerede i slutningen af 1800-tallet med den grundtvigianske folkelige bevægelse. Via folkehøjskolerne kunne man gå i gang med en almen civilisering af bondebefolkningen, hvor bønderne takket være deres politiske og til dels økonomiske hegemoniske dominans frem til slutningen af 1920'erne spillede en fremtrædende rolle også inden for kulturlivet. Grundtvigianismens dominans over den danske folkelige oplysning indebar, at den socialdemokratiske kulturpolitik i mellemkrigstiden havde svært ved at skaffe sig en plads i den åndelige sol. Skulle det danske Socialdemokrati og arbejderbevægelsen profilere sig, var der derfor ikke meget andet at gøre end at satse på andre områder end den åndelige oplysning, som grundtvigianerne sad så tungt på.

Samtidig var arbejderbevægelsen under politisk pres. Dels spillede de økonomiske konjunkturer en rolle, dels var der truslen fra udlandet. Begge dele fremmede den overgang til et folkeligt Socialdemokrati med en folkelig kulturpolitik med vægtning af kropskultur og friluftsliv, der i lighed med de øvrige nordiske lande også så dagens lys i Danmark – om end ud fra andre forudsætninger. Skiftet indvarsledes med Staunings program *Danmark for folket* fra 1934, som i 1938 blev fulgt op af udgivelsen af AOFs *Kulturen for folket*, hvor Julius Bomholt i sit Forord skriver, at hvor man i 1930 talte om “Arbejderkultur”, hylder man i dag mottoet: “Kulturen for Folket”.⁸ Herefter går han i den indledende artikel til angreb på den individualistiske “nyder-kultur” og slår i stedet til lyd for kollektivismen, samfundsmæssighed og “det almindelige menneske”.⁹ Hvad dette går ud på, får man besked om andre steder i bogen. Her er det tydeligt, at udo-

ver folkeoplysning via studiekredse og folkebiblioteker spiller også idræt og friluftsliv en rolle. Ib Kolbjørn skriver herom, at indførelsen af 8-timersarbejdsdagen i 1919 som virkning har haft – i karakteristisk prioriteret rækkefølge – et bælte af kolonihaver rundt omkring samtlige industribyer, en stærkt voksende idrætsbevægelse og et øget udlån fra folkebibliotekerne.¹⁰ Kroppens ve og vel synes at være det vigtigste. Imidlertid har den øgede rationalisering og det stigende arbejdstempo tilsidesat virkningerne af arbejdstidsnedsættelsen, hævder han. Der er derfor med den nye ferielov af 1938 grund til at sætte ind med fornyede kræfter på en fortsat udbygning på ferie- og rejselivet.

Fritidslivets materielle ressourcer

For det andet har dette fritidsliv ved siden af en opprioritering af de muligheder, som urban livsførelse kunne tilbyde, tilsyneladende bestået i været flankeret af et ønske om en vis form for naturrelation. De unge arbejdere er nok gået til bal i Folkets hus, men man har samtidig haft trang til at drikke en halvøl i Søndermarken og til at komme til stranden eller ud i “Guds frie natur” i ferierne, da de begynder at komme på banen i løbet af 1930'erne. Udnyttelsen af de naturmæssige ressourcer stod ganske centralt i tilrettelæggelsen af fritidslivsadfærden. Naturen, egnen og lokaliteten – og den materielle karakter heraf – var lige så vigtig som forskellene i henseende til livsform og klasse.

Også den danske arbejderklasse var blevet imprægneret med sans for landskabelig skønhed og naturglæde og havde sine matricer for, hvorledes en “rigtig” natur skulle se ud. Der var også her en “kulturel kerne” som formidlingsinstans mellem naturen og de materielle vilkår på den ene side og på den anden side den værditilskrivning, der – kulturelt og klasse-mæssigt bestemt – finder sted i forhold til de materielle naturforudsætninger.¹¹

Blandt faghistorikere har der, ikke overraskende, været mere tradition for at forholde sig til tidskategorien end til rumskategorien.

Fotografi fra Arbejder-bladet, u.å. (Foto: Arbejdermuseet og ABA)

Historisk udvikling og forandring synes umiddelbart nærmere knyttet til kategorien tid end til kategorien rum. Vi er vant til at arbejde med tankefigurer som før-nu, hvis-så, årsag-virkning, i kontinuitets- og brudbaner med vægten lagt på kausalitetsspørgsmål, dvs. problemstillinger der mestendels har tidskategorien som ramme, hvor vi har været optaget

af problemer vedrørende brud, ændringer, mangfoldighed og variation. Måske er dette særligt uheldigt, når man har med studier i arbejderkultur at gøre. Arbejderklassen var jo en ny klasse, som ikke havde særlig meget behov for at se bagud. Den historisk-vertikale dimension måtte her forekomme mindre relevant end en horisontal til-stede-værelse i sam-

tiden og i fremtiden; ikke mindst når fremtiden tegnede så lys og moderne. Fortidens møre mur var der først og fremmest for at blive brudt ned. Med der kan stadig være grund til at erindre om den danske historiker H.P. Clausens bestemmelse af historie som den videnskab, der beskæftiger sig med historiske fænomener, der kan “beskrives i deres tids- og

stedsbetingede individualitet”. Historien skal være fikseret ikke kun tidsligt, men også rumsligt.¹²

Når faghistorikere har brugt rumsdimensionen, har det ofte været i forbindelse med erindringshistorisk forskning, hvor mindesmærker, monumenter, skanseværk, demokratiske samlingspladser såsom Himmelbjerget og Skamlingsbanken har været i fokus. Disse erindringssteder har fungeret som identitets-samlende og ritualiserende samlingssteder i kulturarvsøjemed, men har også en vis oplevelsesøkonomisk og turistmæssig dimension, hvor vægten er lagt på snart pædagogisk formidling, snart underholdning.¹³

Andre gange har rummet været brugt som led i afgrænsningen af studieobjektet, det være sig et bestemt landområde eller en bestemt forvaltningsmæssig enhed. Denne forskning er beslægtet med den forklaringsmodel med hensyn til kulturhistorisk variation, som man finder hos historisk interesserede etnologer, og som man i mangel af bedre kunne kalde økologisk. I nordisk sammenhæng har den svenske forskning i ødemærksøkonomi i Norrland under ledelse af historikeren Sune Åkerman leveret tilsvarende bidrag, hvor det er en væsentlig pointe, at det er i omgivelsernes naturmæssige ressourcer, vi finder grundlaget for fx. sociale institutioner som storfamilien og for konflikter med statsmagten.¹⁴ Men også i mindre skala synes de naturmæssige ressourcer at være af relevans. Også i hverdagslivets fritidsliv og i ferierne spiller det en rolle, som vi skal se nedenfor i nogle eksempler fra Østjylland.

Denne tilgang, der knytter sig til en idé om, at bestemte lokale kulturforskelle i sidste ende hviler på lokale og regionale landskabsformer og ressourceøkonomier, dvs. naturgeografiske vilkår såsom adgangen til og fordelingen af de givne naturressourcer og kulturlandskaber, og som også inddrager magtmæssige og samfundsstrukturelle forhold, fik imidlertid ikke lang levetid i den skandinaviske etnologi. Som Bjarne Stoklund har peget på, skyldes det nok henholdsvis frygten for geografisk determinisme og et interesseskift i retning af

klassekultur.¹⁵ 1970'ernes voldsomme interesse for borgerlig respektiv arbejderkultur levnede ikke megen plads til natur, landskab og kropslige udfoldelser. Det, der foregik i hovederne på folk, var det mest interessante. Det meste drejede sig om bevidsthed, betydning og "kultur". At der kunne være tale om forskellige kulturer fra egn til egn og fra landsdel til landsdel, hos såvel aristokrati, borgerskab som arbejderklasse, havde ikke den store interesse. Og da slet ikke, at disse forskelle kunne være betinget af forskellige 'økotyper' og forskelligt naturgrundlag. Når desuden begrebet 'økotype' undertiden kom til at gå under betegnelsen 'bygd', fik mange kolde fødder og mente sig heri at kunne se relationer bagud til mere eller mindre fascistiske ideer om hjemstavn og Blut und Boden.

Denne opfattelse var forståelig, men givetvis uberettiget. På samme måde som en eventuel beskyldning om geografisk determinisme næppe heller har noget for sig, for så vidt som den økologiske kulturforskning altid har været yderst varsom med at slutte noget fra naturgrundlag til bevidsthedsformer, modsat det som var tilfældet i de klassiske 1700-tals studier på dette område med deres robuste konklusioner på baggrund af en "klimalære". Derimod har man – jvf. Åkerman ovenfor – været interesseret i de sociale og økonomiske rammer som naturressourcegrundlaget har afstedkommet og dermed muligheden for kultur. Ferie- og fritidslivet i Østjylland i mellemkrigstiden havde ingen fascistisk 'hjemstavns-ideologi' over sig, men mangt og meget var ikke desto mindre knyttet til grønne områder: strand, vand, kolonihave og fodboldbane. Det siger noget om, at fritidslivet ikke kun er aktiviteter ud i den blå luft, men også aktiviteter som finder sted- og finder sted på baggrund af naturressourcegrundlaget.

Fritidsliv – en stedsbunden aktivitet

For det tredje har fritidslivet nemlig også haft karakter af at være allokert. Fritidslivet er en aktivitet, der finder sted – også i ordets bog-

staveligste forstand. Hvilke kulturanalytiske problemer rejser nu dette?

Inden for den forskning i rum og sted, der i disse år foregår blandt kulturgeografer og sociologer, skelnes der ofte mellem rum og sted. På engelsk skelner man mellem "place" og "space". Denne skelnen går tilbage til 1970'ernes geografiske forskning, hvor den kinesisk-amerikanske forsker Yi-Fu Tuan med bøgerne *Topophilia* (1974) og *Space and Place* (1977) og Edward Relph med bogen *Place and Placelessness* (1976) foretog et kritisk opgør med den forskning i rummet med udstrækning, flade og areal som nøglebegreber, der hidtil havde domineret amerikansk geografi. I stedet ønskede man nu at vægte erfaring og subjektive rumsoplevelser og -tilegnelser. Spørgsmålet om, hvorledes rummet gøres beboeligt, blev centralt. Ligesom vores praktiske gøremåls-omgang med rummet. Denne praktiske og følelsesmæssige udgave af rummet blev så betegnet som "place", sted. "Place" kan også betegnes som "space", der er fyldt med drømme, længsler, historie, objekter, repræsentationer. Det er gennem et sted, vi tilegner os og erfarer rummet. Rummet er et mere abstrakt begreb end sted.

Stedet er således ikke kun ensbetydende med et partikulært sted på jorden som fx Horsens eller Sdr. Omme, men et begreb for disse partikulære steder som helhed og som livsomsændighed.¹⁶ Stedet er rummets pause, det sted i rummet hvor man dvæler, finder sig til rette og anskuer rummet og sin omverden. Det kunne foranledige til nok så romantiserede forestillinger om stedet, hvorfra min verden går. Dvs. barndomsland, fast beliggenhed, hygge og stabilitet. Noget sådant er der imidlertid ikke tale om i denne opfattelse af sted – ej heller at sted er noget permanent. "Place" kan også udgøres af et omvandrende cirkus og markerer således det givne ståsted eller vidnesbyrdet om, at man altid allerede lever lokaliseret. Hovedsagen er under alle omstændigheder, at man har et tilhørsforhold, og at man har fornemmelsen af selv at høre til. Om ikke andet så ved at færdes på stedet og foretage sig noget, som man ikke behøver at tænke

nærmere over, men som knytter sig til vaner, rutiner og praktiske gøremål, der ikke kræver nærmere overvejelser, men som man bare foretager sig. Tilspidset ville man kunne sige, at jo mindre, man behøver at tænke over tingene og ens handlinger, desto mere vidner det om at høre hjemme.

Men hvad indebærer nu dette mere konkret? Som svar herpå har eksempelvis har den amerikanske sociolog Thomas F. Gieryn foretaget en række analytiske præciseringer dels mellem de to begreber, dels inden for dem hver især. Tilsvarende ses fx hos Tim Cresswell i hans bog *Place. A short introduction* fra 2004.

Hos begge forfattere ses en skelnen, der går tilbage til geografen John Agnew fra 1987, mellem stedets lokalisering, materielle form og dets mening og værdi, som hver især må medtænkes, når man analyserer steder. Ingen af delene kan udelukkes, hvis opfattelsen af stedet skal have gyldighed.

Ved lokalisering forstår man, at stedet er unikt og singularært placeret i et objektivt fastlæggeligt, om end arbitrært valgt koordinatsystem med længde- og breddegrader. Denne lokalisering indebærer mulighed for en skelnen mellem her og der og mellem nært og fjernt. I sidste instans er det betinget af, må man tilføje, menneskets singulære kropslige beskaffenhed: at vi lever finalt og med det som man med K. E. Løgstrup kunne betegne som en ét-stedstilværelse.¹⁷ To mennesker kan ikke opholde sig på ét sted samtidig, ligesom hvert af dem ikke kan være to steder på samme tid. Men man kan med sine sanser også overskride sit legeme, således er stedets grænser også elastiske, både analytisk og fænomenologisk. Stedets udstrækning bestemmes fx. af den optik, hvormed det anskues, og den rumsmæssige kontekst, det indsættes i, dvs. skalaangivelse i både fysisk og mental forstand.

Et sted er også materialitet. Om det nu er naturligt eller menneskeskabt eller en blanding af begge dele, er et sted altid forlenet med stoflighed. Steder er noget; de er konkrete. Selv om de kun foreligger i tanken eller

fantasien, udgøres de af noget. Børneværelset har fire vægge, et vindue og en dør. Selv hos Harry Potter findes der en imaginær materialitet, som er formet som substans.¹⁸ Man kan ikke tænke på et sted uden at tænke på noget. Man tænker ikke på et sted som ingenting. Også fantasien er hjemmehørende og materielt udformet. Vi er altid allerede – også når vi drømmer og fantaserer – sted i en materialitet. Uanset om vi vil det eller ej. Vores tanker er altid om-tanker eller på-tanker; man tænker om noget eller på noget.¹⁹

Udover denne materialitet og stoflighed peger både Gieryn og Cresswell på, at steder bearbejdes af mennesker. Vi udformer steder og gør dem til vores, samtidig med at de foreligger som steder an sich, men for os. Sociale processer såsom forskellssættelse, magtudøvelse, kollektive aktioner etc. foregår i, gennem og ved hjælp af de materielle former, som vi skaber og bruger. Der er med andre ord ikke tale om determinisme, men om kultur eller rettere kulturel bearbejdning. Det ændrer imidlertid ikke ved, at den materialitet, som vi forholder os til kulturelt ved hjælp af tanker, menneskerelationer og gøremål, altid allerede er tilstede. Om end selv menneskebearbejdet foreligger den dog for os som stoflighed.

For det tredje indgår der i et sted også betydning og værdi og dermed subjektive og emotionelle tilknytninger til et sted. Denne tilknytning sker i første række ved navngivning og identifikation, som er med til at gøre et sted til andet og mere end blot fysisk foreliggende som substans. Stedets værdi og betydning er imidlertid labil og fleksibel. Det sker, fordi steder tildeles kvaliteter i forhold til deres ibrugtagning, hvor der så kan være tvivl om den rette adkomst til at tage stedet i brug. Man tvistes, og nogle mener at have mere adkomst end andre.²⁰

Ved siden af sted og rum er også landskab en central størrelse. I den forbindelse kommer den et-stedstilstedeværelse, der blev omtalt ovenfor, ind i billedet, for så vidt som landskab kan siges at være et begreb for den situation, hvor man beskuer et udsnit af jorden ud fra et bestemt ståsted. Landskab er med andre

Herreskovtur, Malersangforeningen, ca. 1907. Billedet er et stereoskopfoto, som set gennem en stereoskopbetragter fremstod med en vis tredimensionalitet. Et tidligt eksempel på at man ønskede at genskabe stedet i dets fravær, i dette tilfælde en udflugt i det grønne. (Foto: Arbejdermuseet og ABA)

ord knyttet til henholdsvis blik og en udenfor stående position, i modsætning til positionen i eller på et sted, hvor man er inden for og ikke nøjes med at se, men også gør brug af stedet og dets materialitet.²¹ At anskue et sted som landskab er ensbetydende med en distanceret og nydende oplevelsesrelation til et sted. Imidlertid udelukkende dette ikke, at man – kropsligt – kan have en selvforglemmende og umiddelbar relation til stedet, dér hvor man går og står. Det er denne dobbelthed, Løgstrup har fat i, når han påpeger, at vi både er ude i verden med vore sanser og samtidig ét-steds-tilstedeværende. Dette parløb intensiverer formentlig annammelsen af et sted.²²

Den tredeling, vi så ovenfor angående stedet, er af den svenske etnolog Anders Håggström også foretaget med hensyn til landskabet. Inspireret af den finske kulturgeograf Anssi Paasi gør han gældende, at et landskab ikke foreligger som et statisk objekt som sådant, men at et landskab finder sted ved ibrugtagning, om det nu er en videnskabelig undersøgelse, eller det er folks anvendelse og

mentale omtanke. På denne baggrund slår han til lyd for, at et landskabs indhold kan analyseres som socialt og konstruerede forestillinger, der omfatter både den materielle omgivelse, individuelle livsverdener samt kollektive repræsentationer og fortællinger.²³ Også her markeres med andre ord både det fysisk-materielle aspekt og betydningstildelingen.

Sted og hjemsted

Denne dobbelthed ved steder og områder er der en stigende opmærksomhed på. Som Yi-Fu Tuan har gjort gældende i bl.a. sin selvbiografi, er et sted ikke nødvendigvis en fysisk lokalitet, men nok så meget en forbindelse. Han er af den opfattelse, at også en plads foran pejsen eller ens favoritlænestol kan være et sted, at en damper på havet kan være det, ja, at ens mor kan udgøre et sted, fx. for de rolinger der vender hjem til hende efter at have leget i sandkassen.²⁴ I tilknytning til sådanne tanker kan man hævde, at et steds karakter af identitetsskabende sted udgøres af dets fysi-

ske karakter, historie, socialstruktur, kultur, sprog og dialekter – og værdibaserede billeder, som det eksempelvis hedder i en studie af det folkelige arbejderkvarter Berghäll i Helsingfors.²⁵ Beboerne færdes i lokalkvarteret og er dermed kropsligt nærværende, men de har samtidig sine forestillinger om stedet og dermed bestemte matricer for at færdes. Man “skal” gå på en særlig måde; man “skal” hilse på en bestemt vis. Den identitet og subjektivitet, der udvikles her og i andre lokaliserede steder, er netop bestemt af stedet – og af vores forestillinger om stedet. Subjektiviteten går ikke forud for stedet, men er forbundet hermed, således at det ene ikke kan tænkes uden det andet. Et samfund er utænkeligt uden et sted og forestillingerne om et sted.²⁶ Imidlertid – og det er et modernistisk træk – er disse forestillinger altid underlagt foranderlighed. Der er hele tiden til forandrende forhandling. Lokaltiteten består, men opfattelsen og oplevelsen heraf kan variere.

Forlening af værdi og betydning til et sted bevirker, at et sted ikke kun er et sted, eller en abstrakt position i et rum, som kan angives geometrisk. Et sted bør ikke forveksles med geografiske eller kartografiske metaforer. Et sted er heller ikke blot en scene eller en baggrund. Stedet har magt og kraft i sig selv²⁷ og fungerer som en medspiller. Stedet skaber ikke interaktion, men former og påvirker handlinger.²⁸ Dvs. at stedet mætter vores gøren og laden og vores emotioner; og at stedet fungerer som udfylder af det sociale og historiske liv. Det er den faktor, som findes mellem mennesker, handlinger og praksisser. Men netop fordi stedet er en medspiller, burde man ved siden af klasse, alder, køn også operere med sted som identitetsskaber, anbefaler Gieryn.²⁹ Rum og sted kommer derved til at fremstå som andet og mere end baggrund og kulisse. Rum og sted bliver lig med historie. Rummet historiceres, og historien rumsliggøres – eller topograficeres. Man skaber så at sige historie på stedet – som fx. når man, som vi skal se nedenfor, holder ferie eller tilbringer sin fritid på bestemte steder. Rummet fungerer her som en kulturel accelerator.³⁰ Det virker

subjektiverende ved både at invitere til fornyelse og fastholdelse i form af nyskabte og alternative vaner og rutiner.

Ferie og fritid i Østjylland – nogle eksempler

Undersøgelse af identitetsspørgsmål drejer sig ikke kun om en refleksiv bearbejdelse af fortiden og om at se på, hvad folk tænker. Identitet skal ikke forstås på den måde, at man tænker sig eller vælger en identitet og så går ind i den.³¹ Identitet drejer sig også om, hvad folk gør. Dvs. at undersøgelser heraf også må rette blikket på, at mennesker ikke kun håndterer mening og betydning, men også handler og foretager sig noget.³² I den forbindelse er det vigtigt at holde sig for øje, at når folk foretager sig noget, foregår dette noget altid et sted. Dvs. at de også forholder sig aktivt, kreativt og oplevende til et sted og en egn med vægt på en-face-relationer. Disse har det ulige nemmere inden for det rumlige fællesskab, der udgøres af et sted end i det abstrakte fællesskab, der udgøres af en nation. Men når steds-orienteringen derfor også er forbundet med regionalisme og provins, er årsagen hertil ikke at finde i en modsætning til nationen og nationalismen, men snarere i opposition til og i distance til centrum. Det lokale åbner mulighed for at slippe; ikke for nation og modernitet, men for at slippe for centrum.³³

På det lokale sted har man – som i sit hjem – en fornemmelse af at have magt over tingene og af at kunne indrette sig, som man vil, så at man føler sig hjemme, samtidig med at stedet byder på udfordringer og oplevelser, således at identiteten sættes på spil og i spil. Når man beskæftiger sig med ferien og fritidens steder, er det med andre ord klogt at tage afstand fra de reduktionistiske tanker, at ønske om sted, egn og region er en afværgemanøvre og nostalgisk reaktion og at ferie og fritid først og fremmest er et defensivt forehavende, hvor man skal komme til sig selv – underforstået til sig, som man altid har været og én gang for alle er.

At en sådan tilgang til ferie og fritid er for

simpel fremgår af en række foreløbige undersøgelser af ferie- og fritidslivet i industrialismens tidsalder, som forskere og museumsinspektører ved en række østjyske kulturhistoriske museer i det gamle Aarhus amt, med undertegnede som faglig konsulent, foretog i årene 2005-2006. Her skal blot peges på nogle af disse resultater:

Ved Djurslands Museum undersøgte Brita Mosdal sommerlivet ved Djurslands kyster ca. 1910-1980. Heraf fremgår, at der i kølvandet på industrialismens fremmarch i Grenaa og Randers fulgte en interesse for at anvende kystområderne til rekreation og badeliv. Grenaaenserne brugte deres egen strand, og Randersborgerne kørte med "badetog" ud til "sommerlandet". Ret hurtigt opstod ønsket om at have et hus ved stranden, og de første sommerhuse dukkede op i 1920'erne og 1930'erne. I begyndelsen mest som små badehuse, der var lavet af forhåndenværende materiale, hvor de primært var rammen om rekreation fra arbejde, sundhed for børnene samt familie-sammenhold. Senere udviklede de sig til mere parcelhusagtige helårshuse, hvor man på den ene side kunne føle sig hjemme, men dog på den anden måde end, når man var hjemme.

Ved Silkeborg Museum arbejdede Keld Dalsgaard Larsen med Idrætslivet på Silkeborg-egnen 1880-2000, herunder idrætslivets betydning for lokalsamfundets identitet, fællesskab og sammenhængskraft, hvor idrætslivets værdier blev sat i relation til industrisamfundets generelle værdier. Det er en central pointe i Dalsgaard Larsens omfattende forskning, som også omfatter idrætten, at idrætten også på landet tog del i industrisamfundets normsæt.³⁴

Det kan tilføjes, at en del af forklaringen på gennembruddet for sporten på landet, som afløser for gymnastikken, var, at sporten var mere dynamisk og mere i tråd med den bykultur, som i mellemkrigstiden – med radio i dagligstuen, rutebiler til købstaden og biograf i stationsbyen – begyndte at tiltrække mange unge på landet. Den modernisering af almuen, som forsamlingshuse og missionshuse havde bidraget til en generation tidligere, blev nu

suppleret med henholdsvis statsmagtens initiativer i retning af en fælles nationalkultur (i form af radioen) og privatkapitalistiske underholdningsinitiativer såsom biografier og ugeblade samt civilsamfundets foreningsliv.³⁵ Ind i dette billede passede sporten med dens fart og flugt, dens konkurrencer og præstationer perfekt. Ikke mindst fordi den i sommerhalvåret var i stand til at bringe de to køn nærmere hinanden. I gymnastikkens velmagtsdage havde vilkåret, i idrætssammenhæng, i reglen været, at man måtte vente på hinanden i sne og sjap ved forsamlingshuset, indtil gymnastikken var forbi, så at karlen kunne følge pigen "hjem". Med sportens indtog ændredes billedet. Dels havde man nu de lyse sommeraftener til rådighed. Dels havde man aktiviteter for både karle og piger, som gjorde, at man kunne se hinanden i fuld kropslig vigør. Som regel blev træning i håndbold for piger og fodbold for karle af praktiske årsager henlagt til de samme aftener – hvis der da ikke var tale om, at også karlene spillede håndbold, således at man havde fælles interesse. Det var noget helt andet end at stå og lure gennem nøglehullet i forsamlingshuset, når pigerne lavede gymnastik. Nu kom der lys over land.

Dertil kom det nye fænomen: "sportsfest", hvor man på sin frisøndag mødtes med udenbys hold for at spille om nåle, eller plader til fanen. Enten der nu var besøg udefra, eller man selv skulle rejse af sted til en nabolandsby for at spille, indebar det en udvidelse af erfaringsrepertoiret i forhold til gymnastikkens indelukkethed. Dels var der selve de sportslige aktiviteter, som kunne give anledning til alskens sammenligninger, dels var der de baller, som – i forsamlingshuset med levende musik – fulgte efter selve idrætten. "Kærestemarkedet" blev hermed udvidet betragteligt, og omgangen mellem kønnene blev friere.

Samtidig med disse nyskabelser foregik der imidlertid også en modsat bevægelse. Idrætsanlæggene var i mellemkrigstiden og endnu op i 1950'erne ofte provisoriske og indrettet på en mark, man havde lejet af en bonde-mand. På den måde var idrætten endnu en del af landsbyens rum som sådant og dermed –

Fra FDM's lejrlads, u.å. (Foto: Arbejdmuseet og ABA)

midt i alt det nye og moderne – fortsat båret af et vist traditionsindhold med et udpræget fortrolighedsforhold til stedet. At spille på hjemmebane var ikke kun en sportslig fordel, men en bekræftelse på ens topografiske tilhørsforhold.³⁶

Jakob Vedsted ved Ebeltoft Museum undersøgte feriekolonierne på Ebeltoft-egnen fra 1916 og frem. I takt med nedsættelsen af ar-

bejdstiden, søndagsfrihed og siden indførelsen af ferie, blev Ebeltofteggen kendt for sine store rekreative herlighedsværdier, og egnen blev tidligt et yndet turistområde. Mindre kendt er det, at området også har tiltrukket forskellige former for lejre og feriekolonier. Allerede i 1916 erhvervede Københavns Lærerforening herregården Søholt, som i 1930-erne blev erstattet af en feriekoloni på Ahl. Også Århus,

Harald Giersing, "Fodboldspillere, Sophus header", 1917, olie på papir opklæbet på krydsfinér, 150 x 121,5 cm, ARoS. (Foto: Ole Hein Petersen)

Giering var fodboldentusiast og malede en række billeder med fodboldspil som motiv. Han var en af de første i Danmark der gjorde sportens verden til motiv i kunsten. Kraftige sorte linjer knytter figur og landskab sammen så fodboldspillerne og stedet for deres spil bliver uadskilleligt. Blandt andet skyder bolden sig ikke igennem rummet, men dynamikken skildres i stedet af himlens facetter.

I sommerhus, ca. 1930-35. (Foto: Arbejdersmuseet og ABA)

Silkeborg og Lyngby-Tårnbæk kommuner har tilsvarende kolonier på Ahl. Kolonierne udviklede sig op gennem første halvdel af 1900 tallet til en omfattende virksomhed. Københavns Kommunalærerforenings feriekolonier sendte således årligt mere end 10.000 københavnske skolebørn på koloni forskellige steder i landet i 1950'erne.

Aarhus Bymuseum deltog med Connie Jantzen som drivkraft i en udforskning af kolonihavebevægelsen i Aarhus. Fra sidste halvdel af 1800-tallet tog industrialiseringen i Aarhus for alvor fart, og behovet for arbejdskraft steg markant. Mange besiddelsesløse landbofamilier fra oplandet flyttede til Aarhus og fik lønarbejde på fabrikkerne. Det medførte en forandring i familiernes dagligdag med en opdeling i arbejdstid og fritid i modsætning til tidligere, da der havde været mere flydende grænser. Der var ikke meget plads at udfolde sig på i de ofte små og dårlige boliger, som de nye århusianere boede i. Derfor blev koloni-

haven, som skal ses i sammenhæng med forbudet mod søndagsarbejde i 1891, et åndehul for mange familier, og desuden var de afgrøder, familien dyrkede i haven, et kærkomment tilskud til en ofte sparsom husholdning. Kolonihaveforeningerne, som de kendes i dag, stammer i Aarhus fra 1890'erne og lå i mellemkrigsårene og op gennem efterkrigstiden som en grøn ring uden om Aarhus.

Tilknyttet Odder Museum kastede ph.d.-studerende Klaus Heine Jensen sig over udnyttelsen af ådalen i Odder-området i fritidsøjemed. Nordøst for Odders begynder et enestående naturområde, der strækker sig som et frodigt bælte langs ådalen og engene og siden noret, Norsminde Fjord, der siden 1942 har været udlagt som vildtreservat. Området har en usædvanlig høj naturværdi med et meget rigt vildt og fugleliv. Udover Odder by, som grænser op til ådalens vestligste ende, ligger kun to små landsbyer, Nølev og Asserup, og enkelte spredte gårde i umiddelbar

nærhed. Ikke underligt har ådalen da også været hjemstedet for et varieret jagt- og lystfiskerliv.

I alle de nævnte tilfælde er der foregået en række aktiviteter, som har været præget af, at der var mulighed for at hele de brud og opbrud, som et liv i industrisamfundet kunne medføre. Fritidslivet og ferielivet rummede mulighed for at vænne sig til livet i et industrialiseret samfund ved, at man selv tillagde sig nye vaner. Disse vaner var imidlertid kendetegnede ved at finde sted. De var allokerede og foregik ikke i et tomrum. Samtidig var de i alle tilfælde karakteriserede af, at der foregik fysiske aktiviteter. Det var gennem kropslige handlinger, man både fandt sig selv og fandt nye sider af sig selv. Den svenske etnolog Jonas Frykman har karakteriseret forehavendet på denne måde:

“Människor såg hur de kunde skapa sig själva genom gymnastik och träning, styra sin matsmältning och vinna hälsa genom diet, undvika sjukdomar genom att ändra sin livsstil, härda sin motståndskraft genom strapatser, upptäcka sin frihet genom att gå i mjuk gymnastikoverall, shorts och sandaler. Här skedde altså en reorganisering av subjektiviteten och av bilden af Sverige.”³⁷

Dette gjaldt også for Danmarks vedkommende. Også her i landet drejede det sig om en utålmodig, fremtidsbegejstret erobningsstrategi, der, når ens egen krop var erobret, kunne kaste sig ud i nye opdagelser. Nøglen til succes lå først og fremmest i en enkel, naturnær og stedstilknyttet livsførelse. Med nye rationelle – og sunde – vaner viste man, hvad det moderne samfund stod for: en kæk åbenhed i forholdet mellem kønnene, en frisk kammeratlighed og en utvungen omgangsform. Ja, ikke nok med at man viste det moderne samfund, man udførte det selv samtidig med. Måske ikke reflektivt og med fuld bevidsthed herom, men ikke desto mindre med en fast overbevisning om, at man med handlingskraft og sunde gøremål “var med fremme” og med til at skabe noget nyt, der imidlertid aldrig var

så nyt, at man mistede jordforbindelsen. Det sørgede ens stedstilknytning for. Man kunne kalde det rummets “mulighedsfelt”. Herved peges der dels på, at rummet fungerede kulturelt produktivt ved at åbne for uudforskede muligheder, dels at de handlinger og kropslige gøremål, der knyttede sig hertil, altid foregik et sted og ikke i den blå luft.³⁸

En væsentlig del af disse fritids- og ferieaktiviteter bestod i, at man både i konkret og overført betydning fik jord under neglene. Tilægnelsen og medskabelsen af det moderne samfund var en meget lidt “åndelig” affære, men drejede sig lige så meget om at kunne slå et telt op, om at skyde en ræv eller et straffespark, om at dyrke kruspersille eller om at lave en hule i skoven. Moderniteten var nok en opbrudstid og en ombyrtningsperiode, men den var ikke desto mindre funderet i materialitet og ønsket om rodfæstede vaner og en plads i verden som ståsted. Eksempelvis var idræt og sport – ikke kun på Silkeborgengen – uanset hvor meget vægt der blev lagt på at vinde, henlagt til at finde sted i en rumlig sammenhæng, hvor en væsentlig del af idrætten også bestod i – kropsligt – at tilegne sig sit sted og samtidig i – på udebane – at vide sig beskuet og vurderet. På den måde blev man trænet i både fortrolighed med sin krop og sit hjemsted og i en reflektiv selviagttagelse.³⁹ Dvs. såvel binding som identitetsudvidende opbrud. Det samme kunne ske, når man badede ved sommerhuset ved Grenaa strand. Også her var der mulighed for en selvforgemmende og selvfølgelig omgang med stedet, samtidig med at man indgik i nye sociale relationer, som man måtte forholde sig reflektivt til. Fx. andre mennesker med en anden social og kulturel baggrund, som man skulle omgås på “demokratisk” vis i det nye Danmark for folket.⁴⁰

“Kammerat med solen”

Den danske schlager fra Lommer-revyen 1942 *Kammerat med solen* med tekst af Mogens Dam og musik af Amdi Riis kan stå som emblem for den socialdemokratiske opfattelse af,

hvad der var målet: at alle – som ligeværdige kammerater – skulle kunne nyde livet i frisk luft og naturlige omgivelser. I naturen kunne alle være lige i kraft af samme kropslige for-måen. Her kunne kulturens klasseforskelle nivelleres. Friluftslivets med-borgerdemokrati med de såkaldte “ferie-landsbyer” og kolonihave-politiken var en væsentlig del af den danske arbejderbevægelses kulturpolitik i 1930’erne. *Dansk Folkeferie* blev rammen for organisering af ferie- og rejselivet for “den brede befolkning”, hvor livsglæden “kunne løfte sig ung og glad” fra “Hedens Lyng som fra Stadens Flise”, som det hedder i Kai Hoffmanns “Den danske sang er en ung blond pige” fra 1925. Her tonede en grundtvigiansk og socialdemokratisk kulturnational fællestradition rent flag, og denne tendens blev stadig tydeligere efter 1934, hvor Socialdemokratiet blev et folkeparti.

De københavnerbørn, der i 1930’erne på initiativ af tanker, som ikke mindst den socialdemokratiske propagandist og folketingsmedlem A.C. Meyer havde lanceret, rejste på feriekoloni eller på opfærings- og frisklufstferie hos bønderne i provinsen om sommeren, oplevede på og med deres kroppe og sanser nye sider af danskheden som led i en ny til-egnelse af dansk nationalisme. Disse ferier på landet symboliserede om noget den store for-brødring mellem arbejdere og bønder i 1933. Men det samme gjorde industriarbejderens frie lørdag-søndag ved stranden i Grenaa, kolonihavefolkets zünftige idyller i de vestlige randområder i Aarhus, bønderkarlenes sport i idrætsforeningerne rundt om Silkeborg samt jagten og fiskeriet i Odder ådal. Land og by fandt sammen i kraft af de ressourcer, som naturen stillede til rådighed. Selve naturens ma-terialitet og stoflighed dannede rammen om disse fritidsmæssige forbrødringsaktiviteter med tætte en face-relationer og med et ikke ubetydeligt indslag af kropsligt nær- og sam-vær.

Men samtidig bearbejdes materialitet og stoflighed af mennesker. Vi udformer steder og gør dem til vores. De foreligger som steder an sich, men det er via menneskets ibrugtag-

ning, at de kommer til at foreligge som steder for os. De mennesker, der var kammerat med solen, var ikke kun passive modtagere af natu-ren, men havde et aktivt forhold til den. I en vis forstand kan man tale om, at man via den kropslige ibrugtagning var med til at skabe naturen, eller i det mindste forme den. Ferie-børnene på Mols, sommerhusbyggeren ved Grenaa strand, og de jægere og fiskere, der færdedes i Odder-omegnens enge, havde et medskabende forhold til naturen. Stedet mæt-ter vores gøren og laden og vores emotioner, men vi mætter også selv stedet med vores ak-tiviteter. Et fritidslandskab er ikke en ø. Bru-gerne gav ferielandskabet betydning og værdi og fik subjektive og emotionelle tilknytninger til et sted. Denne tilknytning skete i første række ved navngivning og identifikation, som er med til at gøre et sted til andet og mere end blot fysisk foreliggende som substans. Stedets værdi og betydning var man med andre ord selv med til at skabe. Man kunne opleve sig selv som samfundsbyggere og dermed samfundssammenbindere med sociale og samfundsmæssige tilknytninger. I denne fornem-melse af selv at være medvirkende til at skabe samfund ligger måske en af ferie- og fritidslivets største og mest oversete fortjenester. Blot er den så svær at måle; sådan rent empirisk.

Derfor kan den godt være sand endda.

Noter

1. Sven-Eric Liedman, *I skuggan av framtiden*, Stockholm 1997: Bonnier/Alba.
2. Ib Kolbjørn, Ferie- og Rejseliv, AOF (udg.): *Kulturen for Folket*, København 1938, s. 173.
3. Ibid., s. 171.
4. Oluf Bertolt, Radioen og Folket, AOF (udg.): *Kulturen for Folket*, København 1938, s. 115
5. Ibid.
6. Ibid., s. 99.
7. Thorvald Laursen, Ferieliv, Oluf Bertolt, Andreas Boje, Ernst J. Borup (red.): *Dansk Folkeoplysning*, København: Det danske Forlag 1950, s. 269.
8. Julius Bømholt, Forord, AOF (udg.): *Kulturen for Folket*, København 1938, upag.

9. Julius Bomholt, Bøger og læsning, *Ibid.*, s. 25.
10. Ib Kolbjørn, *Op.cit.*, s. 146.
11. Bjarne Stoklund, Kulturgrænser og økoter, Inge Adriansen og Palle Ove Christiansen (red.): *Forskellige mennesker?* Ebeltoft 2003: Skippershoved.
12. H. P. Clausen, *Hvad er historie?* København 1963: Berlingske Forlag, s. 52 f.
13. Jonas Frykman og Billy Ehn (red.), *Minnesmärken. Att tolka det förflutna och besvärja framtiden*, Stockholm 2007: Carlssons. Se især Inledning; Hans-Jakob Ågotnes: Lokalmuseet i det sociala landskapet. Tortidsformidling i Hordaland gjennom hundre år, Torunn Selberg og Nils Gilje (red.): *Kulturelle landskap. Sted, fortelling og materiell kultur*, Bergen 2007: Fagbokforlaget.
14. Sune Åkerman, Ett ecosystem och dess förvandling. Storfamilj och storhushåll vid övergången mellan medeltid och nyare tid i tv' norrländska älvdalar, Sune Åkerman og Kjell Lundholm (red.): *Älvdal i norr*, Stockholm 1990: Almqvist & Wicksell International.
15. Bjarne Stoklund, *Op.cit.*, s. 33.
16. Tim Cresswell, *Place. A short introduction*, Oxford 2004: Blackwell, s. 20.
17. K. E. Løgstrup, *Skabelse og tilintetgørelse. Metafysik IV*, København 1978: Gyldendal, s. 111 ff..
18. Tim Cresswell, *Op. cit.*, s. 7
19. *Ibid.*, s. 22.
20. Niels Kayser Nielsen, Hjemsted – mellem sti og tanke, Karen Elberg og Jørn Guldberg (red.): *Hjemstavn. Studier i det regionales betydning i kultur og kunst*, Odense 1997: Odense Universitetsforlag; Niels Kayser Nielsen, *Steder i Europa. Omstridte byer, grænser og regioner*, Aarhus 2005: Aarhus Universitetsforlag.
21. Tim Cresswell, *Op. cit.*, s. 10 f.
22. Niels Kayser Nielsen, Topografi, krop og idræt – eller noget om at få en røget fisk som tak for kampen, in: www.idrottsforum.org/articles/nielsen/nielsen070606.html. 2007.
23. Anders Haggström, *Levda rum och beskrivna platser. Former för landskapsidentitet*, Stockholm 2000: Carlsson, s. 32.
24. Yi-Fu Tuan, *Who am I? An Autobiography of Emotion, Mind and Spirit*, Madison 1999: University of Wisconsin Press, s. 105.
25. Pia Olsson, Constructing Local Identity. The Folklorism of an Urban Workers Culture in Helsinki, Anna-Maria Åström, Pirjo Korkiakangas og Pia Olsson (red.): *Memories of My Town. The Identity of Town Dwellers and Their Places in Three Finnish Towns*. Studia Fennica 8, Helsingfors 2004: Finnish Literature Society, s. 51.
26. Tim Cresswell, *Op. cit.*, s. 31. .
27. Gieryn, Thomas F., A Space for Place in Sociology, *Annual Review of Sociology* vol. 26, nr. 1. (2000), s. 475.
28. Milligan, Melinda J., Displacement and Identity Discontinuity: The Role of Nostalgia in Establishing New Identity Categories, *Symbolic Interaction* vol. 26, nr. 3 (2003), s. 382.
29. Gieryn, *Op. cit.*, s 481.
30. Jonas Frykman, og Nils Gilje, Being There. An Introduction, Jonas Frykman og Nils Gilje (red.): *Being There. New Perspectives on Phenomenology and the Analysis of Culture*, Lund 2003: Nordic Academic Press, s. 46
31. Jonas Frykman, Between History and Material Culture, in: *Ibid.*, s. 183.
32. Jonas Frykman, Belonging in Europe. Modern Identities in Minds and Places, Peter Niedermüller og Bjarne Stoklund (red.): *Europe. Cultural Construction and Reality*, København 2001: Museum Tusulanum og Ethnologia Europaea, s. 18.
33. Jonas Frykman, Between History and Material Culture, Jonas Frykman og Nils Gilje (red.) *Being There. New Perspectives on Phenomenology and the Analysis of Culture*, Lund 2003: Nordic Academic Press, s. 174
34. Keld Dalsgaard Larsen, *Idræt går jo i blodet. Idrætlivet på Silkeborgegn ca. 1880-1960*. Rapport. Silkeborg Museum 1998.
35. Niels Kayser Nielsen, Håndbold og folkelig idræt i 1930'erne, Niels Kayser Nielsen (red.): *Håndbold i 100 år – et overblik*, København 1997: DHF 1997.
36. Niels Kayser Nielsen, Topografi, krop og idræt – eller noget om at få en røget fisk som tak for kampen, in: www.idrottsforum.org/articles/nielsen/nielsen070606.html. 2007.
37. Jonas Frykman, Nationella ord och handlingar, Billy Ehn, Jonas Frykman og Orvar Löfgren: *Försvenskningen af Sverige. Det nationellas förvandlingar*, Stockholm 1993: Natur och kultur, s. 185.
38. Jonas Frykman, Between History and Material Culture, Jonas Frykman og Nils Gilje (red.): *Being There. New Perspectives on Phenomenology and the Analysis of Culture*, Lund 2003: Nordic Academic Press, s. 182.
39. Niels Kayser Nielsen, Topografi, krop og idræt – eller noget om at få en røget fisk som tak for kampen, in: www.idrottsforum.org/articles/nielsen/nielsen070606.html. 2007.
40. Niels Kayser Nielsen, Vand og badeliv i moderniteten, Erik A. Nielsen og Iben From (red.): *Vandskel*, Silkeborg 2002: Kunstcentret Silkeborg Bad.

Abstract

Niels Kayser Nielsen: Places, attachments and leisure time activities in the inter-war period – examples from East Jutland, *Arbejderhistorie* 3/2007, p. 31-47.

The cultural life and leisure activities of the Danish working class in the inter-war period in East Jutland was not just a “prime concern”. It was more about being “a comrade with the sun”. The new life as a wage labourer in an industrialized society called for a sense of belonging and social ties, where political solidarity in the workplace was not enough; it was also necessary for workers to find a fixed place in their spare time. An important part of this involved not only going out into nature and improving oneself in the landscape and fresh air but finding a ‘homestead’ and making it one’s own place on earth. Through physical activity, such as beach and seaside pastimes, ball games, keeping an allotment, hunting and fishing an abstract and anonymous space was transformed into a real place.

Thus this space functioned as culturally productive by opening up for unexplored possibilities, partly by the actions and physical activities connected with them always taking place not abstractly but at a concrete location and in part because here the participants were trained to be their own masters. One of the points made in the article is that the spatial materiality has great significance for the creation of this new life. The key to this was first and foremost in a simple life close to nature, linked to a particular place symbiotically connected with its surroundings. With new rational – and healthy – habits it became apparent what the new modern society stood for; a cheerful openness in the relations between the sexes, a lively comradeship and a relaxed form of social intercourse.

Niels Kayser Nielsen
cand.mag og ph.d, lektor ved IHO,
Historisk Afdeling, Aarhus Universitet.
8942 2020, hisnkn@hum.au.dk